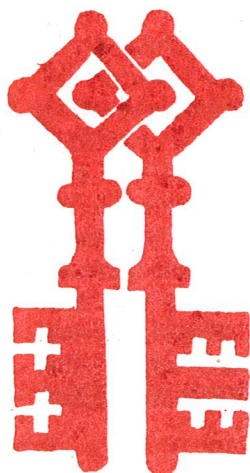
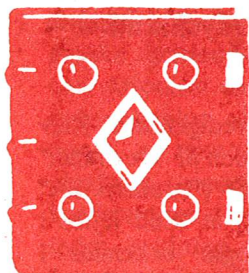

RE-FORMATIO

MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

5 / december 1994

ISSN 0903-6113

FRA DANMARKS DOMKIRKER

Min Jesus, som mig skuffer ej,
men vil mig trolig lære,
mig viser til sin kirkevej
og selv min dør vil være.

Jeg der så frit går ud og ind
og finder sjæleføde,
som himmelkvæger sjæl og sind
og lægger synden øde.

Her kan jeg udi fryd og fred
Guds kirkes gode nyde
og siden i hans salighed
evindeligt mig fryde.

Vers 14, 15 og 17 af Thomas Kingos salme "O Siæle-Hyrde Gud og Mand" til tredje Pinsedags evangelium, Johs.10,1-10. Af den oprindelige salmes 19 vers medtager Salmebogen de otte under titlen "Du, frelser, fandt din hjord udi". De tre vers er her gengivet efter Salmebogen nr. 301, vers 5-7. Thomas Kingo, født 1634, død 1703, var biskop i Odense fra 1677 til sin død.

DEN ØSTLIGE KIRKES TRO OG LIV

af dr. Gisela Athanasia Schröder, Münster, Tyskland.

Oversat af Lillian og Jais Tinglund.

Det er næsten umuligt at skildre de ortodokse kirker på få sider, for ortodoksien er egentlig et udtømmelige emne. Hvis man som "vestlig" kristen eller theolog betragter et kirkelegeme, er man vant til at dele betragtningen op i adskilte temaområder: dogmatik, gudstjeneste, fromhed og etik. Ortodoksien lader sig imidlertid ikke indsnævre i definitioner og rationelle begreber, ej heller inddele i adskilte områder: her dogmatikken eller den videnskabelige teologi, dér gudstjenesten, her den individuelle fromhed, dér moralen. Derfor vil man opnå mindre kendskab til Østkirken igennem studiet af theologiske traktater end igennem den afholdte gudstjeneste. Den lukker den spørgende ind igennem deltagelse i kirkens liv.

Ortodoksien er en åndelig vej, et åndeligt liv. Dens teologi er tilgængelig for enhver, som lever med kirken. Ortodoks teologi er efter sit væsen erfarings-teologi, udfoldet i gudstjenesten. Eller anderledes udtrykt: "Den ortodokse teologi kan alene udtrages af gudstjenesten. I vor gudstjeneste sammenfattes og tydes ganske enkelt alt, en kristen kan og skal tænke om Gud og frelsen" (M.

Skabalanovic, "Predigerblatt", Kiev 1915, s.3). Enheden af "lex orandi" og "lex credendi" ("bønnens lov" og "troens lov"), at hvad fejres i gudstjenesten også bekendes i dogmatikken, er et grundtræk i ortodoksien. Dog må man stadig betænke, at gudstjenesten alene er frelsesbringende for dem, som deltager aktivt i den, hvad enten de i from ærefrygt deltager i nadveren eller de i bønnen deltager i gudstjenestens handlinger.

Ordet *ortodoksi* stammer fra græsk *orthos*: sand, ret, og *do-keo*, tro, og endelig *doxazo*, lovprise. Ortodoksi betyder altså at prise Gud i sand tro og på den rette måde.

Ved foredrag om den ortodokse kirke stilles spørgsmålet ofte, hvilken vestlig kirkeretning, ortodoksien står nærmest, katolicismen eller protestantismen. Jeg vil lade tre ortodokse teologer svare: 1. Omkring århundredskiftet virkede provst A. Mal'cev i Berlin ved ambassadekirken. Ved oversættelsen af liturgiske tekster fra kirkeslavisk til tysk har han i sandhed ydet en pionertjeneste, hvor teologer stadig kan falde tilbage på hans arbejde. For ham var den ortodokse kirke østens katolske kirke. 2. En anden theo-

log, der ligeledes lærte i Berlin, Stephan Zankov, gendrev i sin bog: "Das orthodoxe Christentum" denne tese. Han mente, at ortodoksien legemliggør østens evangeliske kristendom. 3. Nikolaus von Arseniew som også var ortodoks theolog, havde det synspunkt, at man ikke burde sammenligne ortodoksien med andre konfessioner, da dens levemåde og indre holdning var så forskellig fra de øvrige. Således havde jo også de øvrige konfessioners måde at drive teologi på og deres måde at prise Gud på (liturgi), i 1054 ført til bruddet mellem den østlige og den vestlige kirke. "Ortodoksien er sandfærdig og i dens tro og gudstjenesteliv identisk med indholdet af troen og gudstjenestelivet i urkristendommen. Dog paradoksalt og absolut autentisk er det, at ortodoksien har bevaret denne gudstjeneste, som fuldt ud svarer til folkets nutidige åndelige behov". (D.Staniloae: Einige charakteristische Merkmale der Orthodoxie i Kyrios 10, 1970 p.8). Den evangeliske tese: "ecclesia semper reformanda" (kirken reformeres bestandig) kan ikke følges af østkirken, "da den altid meddeler Kristus som et hele", som naturligvis "altid er den samme" (Hebr.13,8). Ortodoksiens troslære øser af den Hellige Skrift og den apostolske overlevering. En berømt theolog, S. Bulgakov, ytrer det således: "Den ortodokse kirke besidder kun et begrænset antal af dogmatiske definitioner,

som ethvert af dens medlemmer er forpligtet til at bekende. Præcist formuleret begrænser dette minimum sig til den Nikænske-konstantinopolitanske trosbekendelse (uden filioque), som reciteres ved dåben og i liturgien, tillige med bestemmelserne ved de syven økumeniske konciler". (Die Orthodoxie, O.J. Paris, p.223). Treenighedslæren og det kristologiske dogme, som blev udfoldet i de første århundreder er "grænseskel for ortodoks" (Gregor Sinaiten). I lyset af nutidens i særdeleshed udbredte neoarianisme inden for kirken, det vil sige den holdning, at Kristus ganske vist var en fremragende personlighed, men ellers blot et menneske, holder den ortodokse kirke fast ved bekendelsen: Jesus af Nazaret er sand Gud og sandt menneske.

"For var frelseren ikke Gud, da gaves der for os ingen frelse. Men derfor er Guds Søn den enbårne og Gud blevet kød, fordi Gud i sin visdom heri havde fundet det rette middel til vor frelse ... vi er ét med Herren Jesus Kristus som menneske .. De troende bliver ét med Herren Jesus Kristus som menneske ... De troende bliver ét legeme med Herren, og som Herren er ét med Gud, som det er angivet i treenighedslæren, således træder også alle de troende gennem Ham ind i enheden eller det fuldkomne fællesskab med Gud" (Feofan Eremiten). Troen på Kristus, der er kommet i kødet bygger fundamentet for frelsesvær-

ket. Men meningen med Kristi lidelse og forløsning ligger for den ortodokse kirke ikke alene i retfærdiggørelsen af synderen, men ligeledes i åbenbarelsen af den guddommelige herlighed gennem hvilken menneskene oplyses og forvandles. Menneskets guddommeliggørelse og verdens forklarelse er det egentlige i Guds frelsesplan. Livsnerven i østkirken er den Hellige Ånd. Kirken er dybest set pneumatologisk (åndstheologisk) bestemt og ser tilværelsens mål i lyset af Helligåndens gerning, som virker åndelig forvandling og fornyelse (guddommeliggørelse). Hver morgen beder den ortodokse kristne: "Himmels Konge, Trøsteren, Sandhedens Ånd, som er allestedsnærværende og opfylder alt, godhedens værn og livgiver, kom og bo i os, rens os fra hver fejl og frels, Du Gode, vore sjæle". Med den samme bøn slutter han sit dagsværk. Den Hellige Ånd åbenbarer sig ikke som en intellektuel idé eller teori, men Han "inddrager vort sjæleliv i den korsfæstede og opstandne Kristi liv og ligedanner vort liv med Kristi liv" (Staniloae, a.a. O. s.15).

"Siden Helligånden er ortodoksiens livsånd, er dens sjæl, som giver organismen varme, Guds Moder" skriver K. Skurat (Stimme der Orthodoxie 1982/12 p.62, Vera i Zizn sv. pravoslavia). Hele fromhedslivet er præget af dette at ære Maria. Læren om jomfruen og gudfødskens Maria støtter sig

på koncilerne og kirkefædres udsagn. Derfra udgår i hovedsagen fire punkter:

1. Kristus er sand Gud af sand Gud, som blev kød ved Helligånden af jomfru Maria og blev menneske (den nikænsk-konstantinopolitanske bekendelse). Koncilet i Efesus i 431 definerer således endegyldigt, hvad angives i trosbekendelsen: Maria er Gudfødskens.
2. Maria er forblevet jomfru.
3. Maria står over de himmelske magter og hellige.
- 4: Maria er vor forbeder og hjælper.

I den ortodokse troendes bevidsthed er det at være sand kristen uden at yde Maria ære utænkeligt. S. Bulgakov: "En kristendom alene med Kristus uden Gudsmoderen er en væsentlig anden religion end ortodoksien." Han bemærker videre, at øvrige kristne ikke så meget har skilt sig fra den ortodokse kirke på grund af lærespørgsmål som gennem "deres manglende modtagelse af Gudsmoderen." Og således mener han, at den mindskede æresdyrkelse af Guds Moder uden tvivl medfører også en mindskelse af æresdyrkelsen af hendes Søn.

Hvad der er mest iøjnefaldende for en besøgende i et ortodokst land, såfremt vedkommende besøger Guds Hus, er de lange festlige gudstjenester. Den fælles lovprisning af Gud i kirken bestemmer menighedens liv og dens enkelte troende. Man fejrer ikke alene liturgien (den svarer til den

evangeliske højmesse eller den katolske Eukaristi), de troende kommer aftenen i forvejen sammen til tidebønner. I gudstjenesten er instrumentalmusik ikke tilladt, de enkelte liturgiske led bliver sunget af koret eller menigheden. Kun i fastetiden (6 uger før påske og jul, før Peter og Paulus, og Marias himmelfart) træder den festlige sang i baggrunden, og læsningerne optager større plads.

Ortodoksien kender til syv sakramenter. I hvert sakramente bliver en særlig nåde meddelt den troende. Gennem dåben bliver mennesket født til et nyt liv. Dette nye liv bliver stadfæstet gennem meddelelsen af den Hellige Ånd i salvningens sakramente (konfirmationen). Den nye kristne har Åndens gaver som tjener væksten i det åndelige liv. (Dåben og konfirmation bliver holdt sammen og ikke adskilt som hos katolikkerne). I bodens sakramente modtager den kristne syndernes forladelse. Sygesalvning kan den troende benytte sig af i tider med fysisk nød til åndelig og legemlig heling. Ægteskabet bliver ligeledes helliget gennem sakramentet. Ægtefolkene modtager den gave, som er nødvendig for at hellige det ægteskabelige fællesskab og opbygge den kirke, som det kristne hjem er.

Et sakramente, som kun enkelte kristne modtager, er præstevielssens sakramente. Uden retmæssig viede embedsmænd kan sakramen-

terne (med undtagelse af dåben) ikke regnes for at være gyldige. De ortodokse biskopper står i den apostolske succession, som betyder, at gennem disse bliver de gaver, som på pinsedagen kom over apostlene, viderebragt i ubrudt rækkefølge. Trods betoningen af det biskoppelige embede tilkommer der lægfolket stor betydning. Siden indføringen af landskoncilet i 1917 i den russisk ortodokse kirke har lægfolket eksempelvis sæde og stemme i synoden. De er endda deltagere i valget af patriarker. Kvinder har ikke adgang til den ortodokse kirkes præsteembede, men de kan varetage alle tjenester, hvortil det ikke er nødvendigt at være præsteviet. De synger i koret eller leder det, de kan fungere som lektorer, undervise i katekismen og virke i menighedsråd eller som psalmelæser.

Det mest påfaldende karaktertræk - og dermed ønsker jeg at slutte - er dog påskens grundkarakter i Østkirken. Kirkeåret er rettet mod påske som højdepunktet. Om natten forsamler de kristne sig i kirken. Ved midnat begynder en procession med lys, tre gange går man under sangen: "Din opstandelse Kristus, forløser, besynger englens i Himlen, værdige også os på jorden at prise dig med rene hjerter" rundt om kirken. Således bliver det forkyndt for verden, at vi nu ikke længere behøver at frygte døden." Når kristendommen i verden ikke mere vil give denne enestående

glæde videre", skriver D. Staniloae, "vil grundlaget for dens beståen ophøre. Opstandelsens glæde bliver forkyndt af kristenheden hver søndag, for hver søndag er viet opstandelsen. Og den ganske kult vibrerer af opstandelsesglæde og er således gennemtrængt af

VORE DØDE SKAL BEGRAVES

Om begravelsesskikke og kirkens rolle.

Af pastor Sven Hansen, Viskinge.

Døden har altid været en selvfølge. Men det har ikke altid været en selvfølge at tale om døden. I et samfund, hvor mange sygdomme ikke kan behandles, eller hvor døden indtræffer derhjemme, opfattes døden som noget uundgåeligt og naturligt om end tragisk; men i et samfund, hvor mange helbredes, eller hvor de døende isoleres, bliver døden let noget fjernt og næsten urealistisk, som der ikke gerne tales om. Moderne mennesker har sat deres lid til lægevidenskabens fremskridt. De små boliger og udearbejde har gjort det vanskeligere at have de ældre hjemme, når de bliver plejekrævende. Mange er kommet på afstand af de problemer, der er forbundet med livets afslutning. Og danskeres blufærdighed, når det gælder følelser og tro, har ikke gjort sagen lettere.

Behov for brugervejledning

De senere år har vist, at selv om vi ikke har døden inde på livet, så

opstandelseshåbets eskatologiske spænding. „Hele skabningen er gennem opstandelsen bestemt til det uforgængelige liv, hele skabningen er løskøbt af Ham, som har skabt den." (fra: Staniloae, a.a.O. s.17ff).

ved vi dog, at den er der. Tavs-heden har skabt behov for at få sat ord på det, der ikke bliver talt om, men som dog optager os, fordi vi ikke kan undgå at blive konfronteret med vore egne følelser, når vi mister en af vore nærmeste. Flere bøger om døden og sorgen har de senere år beskrevet problemet. Der er gjort opmærksom på de faser i sorgen, som skal gennemleves, for at vi kan komme videre. Der er udgivet brugervejledninger, så vi kan være opmærksomme på, hvilke afgørelser vi bør træffe inden vor egen død, hvis ikke de efterladte skal være nødt til at træffe dem på vore vegne uden at kende vore ønsker. (I 1991 udkom to "brugervejledninger" af samme grund, men på forskelligt grundlag, nemlig "Bogen til mine kære. En praktisk og personlig håndbog" af journalist Birgit Meister og "Når døden bliver virkelighed" af sognepræst Johannes Værge.)

I nogle sogne har menighedsrådet udgivet en folder, der kan være skrevet af sognepræsten, og som tager de spørgsmål op, der melder sig ved et dødsfald. Hvis de pårørende ikke kender folderen i forvejen, kan præsten udlevere den i forbindelse med samtalen. Ofte er de nærmeste så påvirkede af det dødsfald, de lige har oplevet, at de efter samtalen ikke kan huske alle de praktiske oplysninger, de har fået. Bedemanden udleverer også i mange tilfælde en folder, der kan være udmærket, men som ikke i så høj grad berører selve sorgen over den mistede, og som ikke nævner de lokale forhold og de muligheder, der konkret er i det enkelte sogn ved valg af begravelsesform.

Erfaringen viser, at jo mere, der er afklaret omkring alt det praktiske ved et dødsfald, des større rum bliver der til følelserne, så de kan blive afklarede.

Livet kræver et forhold til døden
Døden kan ikke bortforklares; vi rammes alle af den. Vor egen død kan vi vel fortrænge, men vore nærmestes død tvinges vi til at forholde os til - i første omgang i det mindste rent praktisk og på længere sigt også følelsesmæssigt. Vi kan ikke i længden leve uden at forholde os til døden. Det har ikke noget med tro at gøre; det har at gøre med, at vi er mennesker. Derfor får præsterne den største berøringsflade til mennesker, der har mistet en nærstående. Præsten er jo sammen med

bedemand og kirkegårdspersonale ekspert på dette område.

Når det gælder livet, mener moderne mennesker indtil videre i høj grad, at de selv kan klare sagen.

Tradition er sammenhæng

Det er de færreste, der i et og alt forlader sig på eksperterne, når en af de nærmeste dør. Der er en folkelig tradition, der dikterer, hvordan situationen klares. I vores tid er mange traditioner imidlertid for en del mennesker gået helt eller delvis tabt, fordi vi på grund af ændrede levevilkår har været udsat for et folkeligt opbrud. Vilkårene er anderledes i byen end på landet; familiemønsteret har ændret sig; arbejdsmarkedet stiller andre krav; forbrugsmønsteret er et andet osv. Bruddet med traditionen gør, at der føles større behov for bistand fra eksperterne end tidligere.

Ritualer skaber tryghed

Usikkerheden over for det ukendte fører til et ønske hos mange om, at alt det omkring begravelsen, som de selv er med til, skal foregå sådan, som man plejer at gøre. Eksperternes opgave - og det vil især sige præstens - bliver altså ikke så meget at skabe nye traditioner, der harmonerer med de ændrede vilkår, som at sikre, at det, der skal gøres, bliver gjort på en måde, som etablerer en sammenhæng og griber tilbage til det, der ellers er gået tabt. Derfor står begravelsesritualet så stærkt; det skaber tryghed. Og begravelse-

sesritualet er for de fleste ikke bare det autoriserede ritual for jordpåkastelse, der jo i kirken er det nødvendige, men også fuldt tilstrækkelige kendetegn for, om der er tale om en kirkelig begravelse eller ej; begravelsesritualet er i praksis alt det fastlagte omkring begravelsen, som de pårørende er med til, lige fra udsyngning, hvis det ønskes, til jordfæstelse eller bisættelse.

Flere ligbrændinger

Men det er anderledes på de områder omkring begravelsen, hvor de pårørende ikke selv er med. Der føles det ikke på samme måde nødvendigt at etablere en sammenhæng. Det bliver derfor nogle individuelle følelser eller praktiske hensyn, der er afgørende for, om der vælges ligbrænding eller jordfæstelse, hvis afdøde altså ikke selv forinden har fremsat noget ønske.

Ligbrænding er blevet mere og mere almindeligt, siden denne begravelsesform blev tilladt i 1892. Nu er landsgennemsnittet oppe på ca. 70 pct. af alle dødsfald, fordelt sådan at procenten stiger med bysamfundets størrelse. For de københavnske kirkegårde er ligbrændingsprocenten over 90. Siden 1975 har præsten ikke kunnet sige nej til at medvirke, hvis der skulle foretages ligbrænding.

Når der er flest ligbrændinger i de større byer, skyldes det ikke kun, at traditionsbruddet er størst her. Det hænger også sammen med, at landets godt 30 kremato-

rier ligger ved de større byer, så de her bliver billige i brug, fordi der ikke bliver så megen ekstra kørsel med rustvogn.

Penge betyder også noget

Udgifterne til begravelsen spiller nemlig naturligt nok også ind, når begravelsesformen vælges; men de indgår ofte på en indirekte måde i overvejelserne. De fleste føler nok, at det i denne situation ikke er passende at være for prisbevidst. Det kunne opfattes, som om afdødes betydning kan gøres op i penge. Derfor vælger mange, hvis de ikke bliver direkte vejledt, ud fra en forestilling om, hvad de forskellige muligheder koster. Men ligbrænding er ofte dyrere, end man tror, fordi der foruden betaling til krematoriet også betales for en ekstra kørsel. Hvis man så af økonomiske grunde har valgt fællesgrav, bliver skuffelsen endnu større, fordi det så er nødvendigt at betale til vedligeholdelsen. Fællesgraven kan de pårørende jo ikke selv holde.

For at undgå den ekstra køretur foregår en del begraveshøjtideligheder i en sal ved krematoriet eller i sygehusets kapel i stedet for i sognekirken. Derved svækkes tilhørsforholdet til kirken yderligere for dem, der stort set kun har noget med kirken at gøre ved overgangsritualerne i forbindelse med passering af tilværelsens fire hjørner: fødsel (dåb), ungdom (konfirmation), ægteskab og død (begravelse). Nogle menighedsråd, der har set problemet, betaler

uden videre den ekstra kørsel, der bliver ved at have begravelsesgudstjenesten i sognekirken.

Den døde er ikke anonym

Selv om priserne på de forskellige kirkegårde er ret så forskellige, så er det ikke ualmindeligt, at den billigste løsning er jordfæstelse i et gravsted, som de pårørende selv passer. Nogle kirkegårdsbestyrelser fastsætter taksterne for de forskellige ydelser sådan, at de bevidst styrer valget af begravelsesform i en bestemt retning. For eksempel kan man ønske at dæmme op for de mange anbringelser i fællesgrav. Ud over, hvad man principielt mener om den anonyme begravelsesform, der i en periode vandt meget frem, så har det vist sig, hvis der er en ægtefælle, at valget af og til fortrydes, også selv om afdøde selv havde ønsket det sådan. Der er et naturligt behov for at kunne dvæle ved graven og også at kunne pusle om den. Afdødes ønske blev måske fremsat i beskedenhed for ikke at være sine efterladte til besvær. Hvis der ikke er pårørende til at klare pasningen af et særskilt gravsted, er der den mulighed, at kirkegården mod betaling overtager pasningen. Den mulighed benytter over halvdelen sig af, uanset om der er tale om et urne- eller kistegravsted.

For at undgå den anonyme begravelsesform uden at være nødt til at føle den ydmygelse, som det er for nogen, hvis fremmede skal passe graven, er der på efterhånd-

en mange kirkegårde indrettet afdelinger, hvor der lægges en mindesten i plan med græsplænen. Det er en begravelsesform, der er vundet meget frem de senere år. Og den kan bruges både ved jordfæstelser og bisættelser.

En underskudsforretning

Selv om udgifterne i forbindelse med en begravelse for de fleste ikke er ubetydelige og langt overstiger det, der udbetales i begraveshjælp fra det offentlige, så dækker det, der betales til kirkegården langt fra, hvad det koster at drive begravelsesvæsenet i Danmark. For folkekirken som helhed gælder det, at begravelsesvæsenet i 1989 kostede 554 millioner kroner, når indtægterne var trukket fra. Indtægterne dækker kun ca. en fjerdedel af de samlede udgifter. Det betyder, at kirken i en del sogne bruger flere penge på de døde end på de levende. Underskuddet dækkes ikke engang af det tilskud, staten yder folkekirken. Alene af den grund er folkekirken en god forretning for staten, som altså bliver sparet for en væsentlig udgift. Folkekirken må skaffe pengene over kirkeskatten. Det betyder, at de, der ikke er medlemmer af folkekirken, i virkeligheden slipper billigere fra en begravelse, for selv med det, de som ikke-medlemmer betaler ekstra til kirkegården, bliver den reelle udgift ved driften ikke dækket ind.

Folkekirken driver med undtagelse af nogle få større kommuner

landets kirkegårde og er forpligtet på at stille dem til rådighed for alle, der hører til det område, kirkegården dækker. Menighedsrådet er kirkegårdsbestyrelse og udarbejder kirkegårdens vedtægt med bestemmelser om gravstedernes erhvervelse, størrelse, priser, vedligeholdelse, fredningstid osv. Provstiudvalget skal godkende vedtægten. Selv om man søger at nå frem til ensartede takster inden for i det mindste en kommune, er der alligevel ret stor forskel på, hvad det koster forskellige steder.

Mange kirkelige begravelser

Langt de fleste, ca. 93 pct., bliver kirkeligt begravet. Det overstiger den andel af befolkningen, der hører til folkekirken, men blandt de ældste er forholdsvis flere medlemmer end blandt de yngre. Dog sker det utvivlsomt hyppigere, at de pårørende ønsker kirkelig begravelse af et ikke-medlem end omvendt. Når der efterhånden dør flere ikke-medlemmer, bliver det et problem, der ikke længere kun er principielt, men også praktisk. Rent praktisk er det i sidste ende et økonomisk og arbejdsmæssigt problem. Mere principielt set er det også et spørgsmål om at respektere afdødes ønsker. Klare linier kan dog vanskeligt opstilles, for der er mange hensyn at tage.

Hensynet til afdøde og de efterladte

Det er en overvejelse værd, om begravelsen foretages af hensyn til

afdøde eller af hensyn til de pårørende. Spørgsmålet bliver påtrængende, når afdøde og de efterladte hører til forskellige kirkesamfund, eller den ene af parterne bevidst står uden for noget trossamfund. Det kan være hensigtsmæssigt at forstå begravelsen som sammensat af to dele, nemlig en del, der koncentrerer sig om de efterladte, og en del, der koncentrerer sig om afdøde. Den første del har til opgave at hjælpe de efterladte til at få genoprette den orden, der med dødsfaldet er slået i stykker. Det sker gennem praktisk tilrettevisning, sjælesørgerisk samtale, højtideligholdelse og mindesamvær. Den anden del sker for at afslutte afdødes jordiske tilværelse. I kirken er det jordpåkastelsesritualet, der sætter dette punktum samtidig med, der ved den første skovlfuld jord gribes tilbage til skabelsen, og der ved den tredje skovlfuld jord lyder en forkyndelse af opstandelseshåbet.

I de fleste tilfælde går de to afdelinger af begravelsen op i en højere enhed. Jordpåkastelsen, der er det eneste særlige ritual, folkekirken har til brug i forbindelse med dødsfald, indgår som et naturligt led i den samlede begravelse. Der er dog ikke noget i vejen for at skille de to dele ad. Og det kan komme på tale, når afdøde og de efterladte står i hver deres tradition, eller afdøde bevidst ikke var medlem af kirken.

Afgørelse

Folkekirkens præster skal ved

medvirken ved begravelser så vidt muligt respektere afdødes ønsker. Ønskerne er dog sjældent udtrykt på anden måde end ved afdødes medlemskab af kirken. En præst har lov til at skønne, at det er det rigtigste at foretage jordpåkastelse også selv om afdøde ikke var medlem. Gøres det kritiktøst, bliver der let tale om en åndelig omklamring, hvor kirken lader sig bruge af de efterladte mod afdødes ønske. Den døde har ikke længere nogen til at tale sin sag. Hvis afdøde derimod var medlem, er det selvfølgelig præstens pligt at foretage jordpåkastelse.

BRØD I BIBELEN OG I KIRKEN

Foredrag på Kirkelig Familielejr 1994

Af pastor Erik Sloth, Bevtøft.

I det urkirkelige skrift "Didakæ," De tolv Apostles Lære, fra slutningen af det første århundrede findes en tekst, en "liturgisk papyrus," som Peter Schindler kalder den. Det er det 9. afsnit, "Angående Eukaristien." Det er den, der findes i Salmebogen som den 9. bøn i tekst- og bønneafsnittet under overskriften "Efter højmesse." Her siges det om nadverbrødet: "Som det brudte Brød forud var spredt over Bjergene, men blev samlet for at blive et Hele - saaledes lad din Kirke blive samlet fra Jorderigs Ender til Eet i dit Rige." (De apostoliske Fædre, P. Schindlers udgave s.51).

Da folkekirken i den folkelige bevidsthed i høj grad er begravelsesinstitution, er spørgsmålet aktuelt. Det er også konkret, fordi sognepræsten i det sogn, afdøde boede i, i henhold til lovgivningen er det, der kaldes begravelsesmyndighed, nemlig en ikke-kirkelig øvrighed, der skal godkende den valgte begravelsesform under henstyngen til, at den ikke er i modstrid med afdødes ønsker. Præsten skal altså ikke blot varetage kirkens interesser, men på samfundets vegne også afdødes interesser. Og det skal så vidt muligt ske i samråd med de pårørende.

I kirkens sammenhæng er brødet altid på en eller anden måde opfattet som det, der peger hen på eller bruges i nadveren, gudstjenesten, eukaristien, messen etc. Brødet i kirkens sammenhæng er "udgangsbrødet," det usyrede brød fra påskenatten i Ægypten. Det er vandringsbrødet, som Gud under Den Gamle Pagt gav Israels folk til rejseføde under ørkenvandringen, og det er det brød, som Kristus selv brugte, billedligt og - særdeles konkret - ved nadverens indstiftelse. Brødet indgår som et centralt element i den eukaristi, den taksigelsesgudstjeneste, der, befalet af Kristus selv, er centrum

i gudstjenesten og for så vidt i hele verden, som den er hele den skabte verdens overgivelse, given sig tilbage til Skaberen, til Faderen i Himmelen - og dermed Kristi egen hengivelse til Faderen og til verden, til skabningen - som forsoning, skabningens forligelse med sin Skaber. Han er det brød, som een gang for alle blev brudt til forsoning, og som nu gang på gang, i messen, brydes på ny, for at Han skal være rejsekosten, vandringbrødet, også for det nye Israel, Den Nye Pagts folk indtil fuldendelsen i evigheden.

I forlængelse af det her sagte må det fastslås, at al tale i Bibelen om brødet skal ses i sammenhæng med kirkens brug af Skriften. Det må jo siges at være at tage det grundtvigske, at "kirken var før Skriften" alvorligt. Hvis det lutherske "Skriften alene" tages efter bogstaven og ikke efter ånden, så vendes tingene avet om, så bliver Skriften og ikke Kristus kirkens Herre, eftersom Skriften i kirken ikke ligger et tilfældigt sted, men just "på alteret," dér, hvor "forligelsens tjeneste" får sit synlige og konkrete udtryk.

Man kunne holde et langt foredrag om brugen af ordet brød i Bibelen, litterært, historisk osv. men kun i sammenhæng med kirken og dens gudstjeneste bliver der mening og sammenhæng i at indkredse det nærværende emne. Men rent bortset fra, at det, der med et ofte misforstået udtryk kaldes "traditionen," det overleve-

rede, det "høirøstede vidnesbyrd" fra slægt til slægt, som Grundtvig ville sige det, er det overordnede synspunkt, hvorunder Bibelens tale om brød må ses, så er der jo i Skriften selv tale om en central placering af nadverindstiftelsen og af gudstjenesten som centrum i den første menigheds liv. Nadverens indstiftelse er højdepunkt og skæringspunkt i evangelisternes beretning om Jesu jordiske liv og - overgangen til Hans ophøjelse på korset og Hans opstandelse og sæde ved Faderens højre hånd - og dermed også til pinsedagens åndsudgydelse med Peters pinseprædiken, dåben af de tre tusinde - og endelig til den opstandnes fortsatte liv og fællesskab og Hans fortsatte frelseshandling med sine døbte ved "apostlenes lære, brødsbrydelsen og bønnerne," de tre afgørende ord, der i korthed rummer eukaristiens (forstået som hele nadvergudstjenestens) elementer, med brødsbrydelsen som det samlende midtpunkt. Nadverindstiftelsen og beskrivelsen af den første menigheds gudstjenestlige sammenkomster er tydeligt nok fixpunktet i det, Skriften har at meddele om det brudte brøds tegnmæssige og konkrete betydning.

Vi har kort berørt, hvad Bibelen siger om brødet som udgangsbrød, som vandringsbrød etc. For overskuelighedens skyld vil vi nu koncentrere os om en enkelt, central tekst fra Ny Testamente, Johannesevangeliets 6. kapitel,

fortrinsvis fra v. 26.

Der er næppe mange, der vil være uenige i, at der er forbindelseslinjer mellem Johs. kap. 6 og nadveren, Søren Ruager har ret i, at "en første gennemlæsning af Johs.6. fører uvilkaarligt tanken hen på nadveren." (Kirke og sakramente s. 143). Han nævner i sin artikel to yderpunkter i tolkningen af Johannes'tale om nadverens brød, hvoraf den ene går i retning af, at evangeliet i sin helhed til syvende og sidst skal forstås spirituelt, også hvad nadveren angår, mens den anden, ifølge Søren Ruager "ser sakramenter alle vegne." Det sidstnævnte synspunkt ser han repræsenteret af f. eks. Oscar Cullmann, som bl.a. har beskæftiget sig med disse spørgsmål i sin lille, men vægtige bog "Urchristentum und Gottesdienst." Om Johs. 6 siger Søren Ruager selv, at der "foreligger en tradition, som er ikke blot messiansk, men også eukaristisk."

Selv om man i det store og hele må give Søren Ruager ret i hans tolkning, kan man måske sige, at det ikke er helt med rette, han siger om Cullmann, at han "ser sakramenter alle vegne."

Cullmann peger på, at allerede de ældste af kirkens skriftfortolkere, f.eks. Clemens af Alexandria og Origenes, har opfattet kapitlet som en eukaristisk tale, hvad der ikke mindst fremgår af de verber, der bruges. Det er tydeligt, at ikke mindst vers 54-58 er præget af en eukaristisk sprogbrug, og de

fortolkere, der gerne har villet fortolke evangeliet i mere spiritualistisk retning, har klarer dette problem ved at erklære afsnittet for et senere indskud, en metode, som jo altid må benyttes med megen varsomhed. I sin store kommentar omtaler Rudolf Bultmann hele vejen igennem Kristus som "Åbenbareren," en betegnelse, der for så vidt kan være dækkende og berettiget nok. Men hvorfor det nødvendigvis skulle indebære en spiritualiserende udlægning, er ikke let at indse. Snarere kunne man sige, at Jesus på een og samme gang er den, der åbenbarer sandheden fra Gud, - som er "Livets brød," - og som er det i, med og under det sakramentale brød, som brydes ved nadveren.

Brødunderet med bespisningen af de fem tusinde med fem bygbrod og to fisk er i en vis forstand et "materielt" under. Og her lader evangelisten Jesus selv trække linjen frem til det sakramentale under. Resten af kapitlet kan siges at være en udlægning af bespisningsunderet og det, det peger hen på. I det første hovedafsnit af den store tale fremstilles Kristus som livets brød, det brød, som "kommer ned fra Himmelen og giver verden liv." (v.33). De omkringstående jøder mener imidlertid, det udelukkende må være det konkrete brød, Jesus taler om, hvilket Han bebrejder dem: "Jeg har sagt jer det, og dog tror I ikke." (v.36). Forargelsen kommer tydeligt til udtryk i jødernes knur-

ren; hvordan kan Han, Josefs søn, hvis far og mor de kender, sige, at Han er "kommen ned fra Himmlen?" (v.42). I første hovedafsnit går der linjer fra et midtpunkt, der peger såvel tilbage som frem. Jesus henviser til mannaen i ørkenen, som i den jødiske forventning er et af endetidens kendetegn. Midtpunktet er nadverfejringen, der peger tilbage på bespisningen af fædrene i ørkenen og på Jesu eget bespisningsunder og - frem mod det eskatologiske under. Gentagne gange lyder det: "Jeg skal oprejse ham på den yderste dag." (v.39.40.44.54). Det er *den opstandnes legerne*, der er nærværende i nadveren; allerede nu giver Han sit liv til sine troende og forjætter dem opstandelsen. Netop som den, der er kommet ned fra Himmelen har Han, i sin inkarnation, i sin jordiske skikkelse og i sin kirke - udvalgt sig det "materiale," der hører det skabte til: brødet, "frembragt af jorden ved menneskers virke." Det er for de ikketroende en forargelse, ja en ren selvmodsigelse. Hvordan skulle Han, hvis skikkelse er som ethvert andet menneske, kunne være brødet fra Himmelen, endetidens messiasbrød? Men, siger Jesus til jøderne, det brød, fædrene spiste i ørkenen, hindrede jo ikke, at de døde (v.49). Men det brød, i hvilket Han selv som den inkarnerede og opstandne er nærværende, det er den uforgængelige føde, den, der varer til evigt liv, som virker, at den, der æder dette

brød og tror på Ham, skal i al evighed ikke "se døden." (Johs. 11,26 - 1907-oversættelsen). "Men dette er det brød, som kommer ned fra Himmelen, for at man skal spise af det og ikke dø." (6,50).

Cullmann kommer nu til noget centralt, idet han fremhæver, hvordan, just i det af nogle påståede indskudte afsnit, understregningen af det materielle i sakramentet når et højdepunkt. I v.54 skiftes der fra verbet "phagein" til "trānein". I oversættelsen (1948) lyder verset rigtigt: "Den, som æder mit kød og drikker mit blod, har evigt liv, og jeg skal oprejse ham på den yderste dag." ("trānein" betyder egentlig "æde" - ganske bogstaveligt: "gnaske," "tygge" (tysk "zerknauen"). Ordet forekommer ikke mindre end fire gang i løbet af versene 54 til 58: "...den, som æder mit kød" (2 gange), "den, som æder mig" (1 gang) og "den, som æder dette brød." (1 gang)).

I folkekirkens liturgiske bøger blev, f.eks. i de sidste udgaver af "Biskoppernes Vejledning" formuleringen af brøddordene ændret fra "tag dette og æd det" til "tag dette og spis det." Et udtryk, der jo unægtelig klinger mere smagfuldt, ikke mindst i sarte halvfemsergrundtvigianske øren. Endnu vor gamle biskop i Ribe, Helge Skov, sagde "tag dette og æd det." Måske kunne det i vore dage være en gavnlig provokation, hvis nogle præster turde sige det, som er et

fuldgyldigt udtryk for sagen, og evt. fra tid til anden forklare, *hvorfor* de gjorde det. Det er jo meget langt fra at være en strid om ord; der er tværtimod tale om en tydelig udglidning, som nok kan bane vej for en mere spiritualiserende tolkning af brøddordene. Cullmann gør da også, fuldt berettiget, opmærksom på, at ligesom f.eks. 1. Johannesbrev har Johannesevangeliet en stærk og ikke tilfældig interesse i at afvise doketiske tilbøjeligheder, altså dette, at Kristus blot skulle være tilsyneladende inkarneret - og ikke fuldt og sandt menneske. Det kommer, lige fra evangeliets begyndelse til dets slutning, an på at holde fast ved, at Guds Søn i sandhed påtog sig menneskeskikkelse og ikke kun et "skinlegeme," at ordet virkelig blev kød. Hans guddomsherlighed (doxa) blev åbenbart i Hans kød (sarx).

Men hvorfor kan det så hedde, som i v.63, at "det er ånden (pneuma), som gør levende, kødet gavner intet?" Det kan jo skyldes, at sarx her er brugt om modsætningen mellem det, som hos Paulus kaldes det "åndelige menneske," som er oplyst af Helligånden, og så kødet" det vantrø menneske, det, der "ikke sanser, hvad Guds er, men kun, hvad menneskers er." (Matt.16,23). Her er apostelen Peter på een gang det kødelige menneske og så den, som Jesus siger til, at det (at Han er Kristus) det "har kød og blod ikke åbenbart ham, men Faderen i

Himlen." (Matt. 16,17). At det skal forstås sådan, peger sammenhængen også på. Lige forinden har Jesus spurgt jøderne, om Hans tale forarger dem. (v.61). Og Han fortsætter: "Hvad da, om I får se, at Menneskesønnen stiger derop, hvor han kom fra?" (v.62). Om de tror på det, afhænger af, om de "vandrer efter kødet" eller efter Ånden (jfr. Paulus). Der er altså ingen modsætning mellem det, at Kristus er fra Himmelen og åbenbarer sig for dem, der er oplyst af Ånden - og så det, at det er det konkrete brød, bagt af mel og vand, der er bærer af Ham selv og alle Hans gaver og velgerninger. Tilsyneladende er det jo en dyb modsætning for det vantrø øje. Det er det, som Regin Prenter et sted har kaldt "kirkens guddommelige humor," at den største åbenbarer sig i det mindste, at Kristus er til stede i den uanseelige, sanselige skikkelse, i brødet.

Det er også Prenter, der i "Kirkens Embede" siger, at Gud giver sig ikke *uformidlet* til kende. Derfor er embedet indstiftet, ikke som en hierakisk ordning, men som formidler af Guds gaver i ord og sakramente. Hvad der gælder sakramentet, gælder også ordet. Gennem ordets embede, gennem almindelige menneskeord virker Helligånden troen, "når og hvor det behager Gud."

For os danske kan det vel ikke være ubegrundet, at vi prøver at undersøge, hvordan Grundtvig taler om nadverbrødet som bærer

af Kristi gaver til sin menighed. I afsnittet om sakramenterne i "Den Christelige Børnelærdom" taler han traditionelt bibelsk om dåben som "Gienfødelsens og Fornylsens Bad i den Helligånd" og nadveren som "Christi Legems og Blods Samfund og Fællesskab." (Koch/ Christensens udg. Bd.6 s.67). Det kan være klarende til oplysning af den ofte påståede modsætning mellem åndeligt og legemligt i Ny Testaments tale om mennesket og om gudstjeneste og sakramente - at se, hvordan Grundtvig i Børnelærdommen udtrykker enheden, den uadskillelige forbindelse og sammenhæng mellem synligt og usynligt, legemligt og åndeligt. Vi véd jo, at f.eks. den liberale theologi, ofte på gnosticierende vis, så et skarpt skel mellem det rent legemlige, det materielle - og så "gudstjenesten i ånd og sandhed." (jfr. Johs.-4,24). At dette skel ikke er et gyldigt udtryk for det nytestamentlige syn på sagen, ser vi jo imidlertid klart, når f.eks. Paulus taler om, at vi skal bringe vore "*legemer*" som "et levende, helligt, Gud velbehageligt offer." (Rom. 12,1). Grundtvig siger det på den måde, at Kristi indstiftelser til det faldne menneskes genoprejsning må omfatte "*hele Mennesket*", som netop er en Forening af det synlige og det usynlige .." "...de synlige Ting i Daaben og Nadveren er derfor ikke Tegn på det usynlige i dem, men hører ligesaa virkelig til Tingen, til det guddommelige Læge-

Middel i sin Heelhed, som Lege-
met hører til Menneskeligheden."

At legemligt og åndeligt ikke kan adskilles, ved vi jo ligeledes fra Paulus, når han f.eks. taler om, at ligesom der er himmelske legemer, er der også jordiske med hver deres art, (1.Kor.15,40), at der er en forbindelseslinje mellem det frø, det legeme, der sås i forkrænkkelighed og det "åndelige legeme," der opstår i uforkrænkkelighed - uden at legemligheden derfor på nogen måde kan tænkes at forsvinde.

Om det har Grundtvig i det nævnte kapitel af Den Christelige Børnelærdom en formulering, som jeg finder oplysende og træffende: Han siger, at Herren blandt alle de synlige ting, Han havde til sin rådighed, udvalgte "det fineste legemlige Nærings-Middel for Menneskelivet," brødet og vinen, til nadveren. Og heraf indser man, siger han, at "de synlige Ting ved Herrens Indstiftelser på een Gang er Billeder af de Aands-Kræfter, som giennemvirker dem, og Spirer til den *ny, rene og klare Legemlighed*, som Herren vil skiænke alle Sine, for også *legemlig* at være herlig i sine Helgene og beundringsværdig i alle sine Troende." Grundtvig havde jo ved sin læsning af kirkefaderen Irenæus fået skærpet sin agtpågivenhed for den gnosticisme, som til alle tider, også for hans egen tid, er en fare for den kristne menighed. Hans oversættelse af Irenæus' Femte Bog mod hæretikerne og hans

mange græsk inspirerede salmer er tydelige vidnesbyrd herom. Og i sine alderdomsbetragtninger i Den Christelige Børnelærdom præciserer han så, hvordan just de synlige ting på een gang er *billeder* på og *spirer* til den "ny, rene og klare legemlighed, som Herren vil skænke alle sine."

Vi har ikke opholdt os særskilt ved Luther. Men vi véd jo, hvor kraftigt han kunne udtale sig mod sværmerne, der foragtede det synlige og dermed sakramenternes synlige elementer. Han polemiserede kraftigt mod dem af reformatorerne, der ville betragte det synlige udelukkende som tegn og ikke som det, Grundtvig kalder "spirer til den ny, rene og klare legemlighed." Calvins - og endnu mere Zwinglis nadveropfattelse måtte han derfor tage kraftigt afstand fra.

Lad os til sidst i forlængelse heraf se lidt på dagens danske folkekirke. Det er ejendommeligt, at man f.eks. hos Karl Barth, f.eks. i nogle af hans prædikener fra de sidste år, kan fornemme en forståelse af nadveren, der synes at nærme sig stærkt til den lutherske og den oldkirkelige, så er nadveren som Kristi virkelige nærvær i dagens danske folkekirke kommet i en miskredit, som ikke tidligere har kendt mage, måske bortset fra rationalismens tid. Jeg ser her bort fra, at den nye ritualbog åbner muligheder for en nadverfejring, som er mere i pagt med den oldkirkelige og

klassiske lutherske, og fra antallet af nadvergæster, som jo efter sigende skal være vokset stærkt de sidste årtier og måske også er det. Jeg tænker snarere på den *prædiken*, som man møder en efterklang af i de sidste års utallige prædikenudgivelser - og den mangel på et egentligt nadversyn, der kommer til udtryk i mange af disse prædikener. Og jeg tænker på den *praksis*, man selv kan opleve mange steder: konfirmander som uddelere, frugtsaft i stedet for vin osv. osv. Det kan synes, som om man enten slet ikke har noget nadversyn og blot opfatter altergangen som en almindelig "festlig begivenhed" - som en rund fødselsdag, en konfirmationsfest eller lignende. Man lægger en overdreven vægt på nadveren som noget, der skal udtrykke et rent menneskeligt fællesskab, og som derfor, i stedet for ægte "fællesskab om Kristi legeme" bliver til dyrkelse af fællesskabsfølelsen. I denne sammenhæng spiller, selv om det kan lyde dristigt, ritualet ikke den afgørende rolle. Man kan holde f.eks. en højmesse med "det store udtræk," hvor man som deltager alligevel sidder tilbage med en fornemmelse af, at nadverens væsen, dens karakter af Kristi virkelige nærvær og handlen med sit folk, i realiteten er forblevet skjult for såvel præst som menighed. Og omvendt kan man opleve en nadvergudstjeneste hvor f.eks. indledningen "Kære Kristi venner," (som jo dog også

findes i Dansk Messebog), og med forudgående skriftemål og nadverbønnen "Opstandne Herre og Frelser," anvendes, hvor nadverens væsen træder helt anderledes klart og stærkt frem.

På folkekirkens såkaldte "højrefløj" står man som bekendt med rette fast på realpræsensen, Kristi virkelige nærvær i brødets og vinens skikkelse - med afstandtagelsen fra dem, der om ikke ved andet så ved deres praksis synes at vise, at realpræsensen og nadveren som et taksigelsesoffer tilsyneladende ikke spiller nogen større rolle for dem. Nu er det naturligtvis mere på det theologiske, tankemæssige plan, som et forarbejde til gudstjenestefejringen, at realpræsensen først og fremmest skal gennemreflekteres, så den bliver noget, der gennemsyrrer hele den gudstjenstlige praksis. At tale om Kristi nærvær specielt i nadveren eller at inddrage de mere specifikt theologiske overvejelser i prædikenen vil for det meste komme til at virke skævt, ja måske næsten monomant. Når Grundtvig, som vi har opholdt os lidt ved, lagde så stærk vægt på at tale om nadveren i snart sagt hver eneste prædiken, især de senere år, så hænger det rimeligvis sammen med, at han, trods alt, i endnu højere grad end vi stod i en situation, hvor sakramenterne i det hele taget var kommet i miskredit, særlig hos de yderligtgående rationalistiske præster. I mange sogne var dåben forvansket næsten til ukendelig-

hed - og nadveren gået helt i glemme. I prædikenen bør nadveren (og dåben med) ikke idelig fremhæves specifikt, men forståelsen af dens betydning - og af sakramenterne i det hele taget skal så at sige være den forudsætning, den klangbund, som danner grundlaget for intentionen med hele den gudstjenstlige akt. Også hvor der ikke er tale om en fuld og hel gudstjeneste i oldkirkelig forstand, også ved en prædikengudstjeneste kan denne ægte forståelse af nadveren være til stede i højere grad end dér, hvor nadveren er udartet til et "varmt samvær" eller er forvansket næsten til ukendelighed. Fordi forudsætningen for denne "amputerede" gudstjeneste, nadveren, alligevel er til stede, just som forudsætningen, baggrunden for den prædiken, der holdes, og som, uden at det nødvendigvis nævnes særskilt, peger hen på den nadver, som blev holdt sidste søndag - eller skal holdes den følgende søndag.

Nadverbrødet som bærer af Jesu Kristi velgerninger og gaver bliver da det afgørende for forståelsen af, hvad Bibelen og kirken med den ældgamle, kontinuerlige praksis har at sige om nadveren som Kristi virkelige nærvær hos sit folk - og Hans forjættelse om, hvad der er stillet dette folk i udsigt, at "som det brudte Brød var spredt over Bjærgene, men blev samlet for at blive et Hele," således skal Kristi adspredte hjord samles "fra Jorderiges Ender til

Eet i Guds Rige."

TILLÆG TIL DEN DANSKE SALMEBOG En kritisk gennemgang

Af sognepræst Frede Møller, Hinge.

Siden 1953 har vi haft Den Danske Salmebog. Jeg er ikke gammel nok til at huske, hvordan det gik til, da den udkom, men jeg har levet med den i over 30 år og været glad for den. Selvfølgelig har den sine mangler, men det er alligevel ikke anderledes, end at jeg med god samvittighed kan sætte langt de fleste af dens 754 numre på salmetavlen. Selvfølgelig er der forskel på Grundtvig og Brorson, Ingemann og Luther, ligesom der kvalitetsmæssigt er langt fra Paul Gerhardt til Birgitte Boye! Men alligevel - stort set samtlige salmer i vor nuværende salmebog afspejler, hvad jeg vil kalde god luthersk kristendom med de forskellige nuancer, den nu kan rumme.

En ny salmebog på vej

Nu er der planer om en ny salmebog, og det første skridt i den retning er taget i form af det nye salmebogstillæg, som udkom for nogle måneder siden. Et bredt sammensat udvalg på 11 har slidt sig igennem mere end 2000 salmer for at udvælge, hvad der

skulle med i tillægget. Man får uvilkårligt ondt af dem, når man ser resultatet. Hvad har de dog ikke måttet kassere, hvis det her er det bedste! Nu skal det dog siges, at de på ingen måde har været enige om, hvad der skulle med. Det betones udtrykkeligt i forordet, at der er salmer i tillægget, som kun enkelte af udvalgets medlemmer har ønsket at få med. Det er trods alt beroligende! For der er ting og sager, som vi absolut må håbe og bede til ikke kommer med i en kommende salmebog! Derfor glæder jeg mig over, at de står i tillægget. Jo, for jeg tror på, at folk kan indse, hvor umulige disse såkaldte salmer er, så de bliver lagt til side, mens tid er!

Er der brug for et salmebogstillæg?

Jo, det spørgsmål er det naturligt at stille! En stor del af Danmarks præster har endnu ikke lært at bruge hele den nuværende salmebog. Det er en skam, for der er virkelig mange herlige ting i den, som desværre ikke er blevet kendt

i de 40 år, der nu er gået. Nu risikerer vi, at disse gedigne salmer må vige pladsen for at gøre plads til noget af det nye!

Alligevel vil jeg mene, at vi har brug for et sådant tillæg. Ikke mindst når man sidder og skal forberede børne- og familiegudstjenester, må man jo konstatere, at den nuværende salmebog er højst mangelfuld i den henseende. Det tragiske er så, at det samme må siges om det nye tillæg! Der er kun kommet ganske få salmer for børn og unge med, og det er højst beklageligt. Jeg har ladet mig fortælle, at årsagen til denne mangel skyldes, at der *mangler* salmer og sange af den slags. Kan det virkelig være muligt? Jeg kan i hvert fald ikke lade være med at undre mig over, at der så kun er blevet plads til en enkelt af Bente Graugaard Nielsen, som er fortræffelig til at skrive børnesalmer! Ligesom man må lede forgæves efter et navn som Peter Aage Bak, sognepræst i Olsker på Bornholm. Også han har en god pen, både når det drejer sig om salmer for børn og for voksne. Det er forhåbentlig udvalget bekendt?

Bredden i salmevalget

"Bredden i valget af salmer afspejler bredden i udvalgets sammensætning", hedder det i forordet. Ja, det tør siges! Alligevel vil jeg vove at påstå, at udvalgets sammensætning *ikke* repræsenterer den menighed, som søndag efter søndag slider de danske kirkebænke. En enkelt Niels Jørgen Kob-

bersmed kan ikke være nok til at repræsentere den store skare af missionsfolk, som søndag efter søndag fylder vore kirker for at lovsynge Gud, og som altså skal bruge de nye salmer. Når man sammensætter et sådant udvalg, begår man den samme fejl, som når der vælges menighedsråd: Man betragter hele Den Danske Folkekirke som menighed og glemmer så, hvem det er, der bruger kirken, når det kommer til stykket! Efter sigende bliver den fejl endnu mere graverende, når det drejer sig om det udvalg, som skal give os en ny salmebog. Det er dybt deprimerende, at det forholder sig sådan. Det lover ikke godt. Allerede det nye tillæg afslører nemlig, at folkekirken i dag ikke bare rummer forskellige kirkelige retninger, men snarere forskellige religioner! Den, som tror, at man med god samvittighed kan bruge samtlige salmer i det nye tillæg, må derfor ikke ane, hvad den kristne tro går ud på.

Salmer - eller hvad?

Når man laver et sådant salmebogstillæg, burde man egentlig til indledning fortælle, hvordan man definerer begrebet en salme. En sådan definition mangler imidlertid. Der står i forordet, at der har været enighed om at bevæge sig helt ud til det, man kalder "salme-genrens grænse". Var det nu også nødvendigt? Mig forekommer det, at der i dette tillæg findes ting, som langt overskrider en sådan

grænse. Det gælder fx Hans Anker Jørgensens aftensang: "Nu svinder dagen bort bag aftenskyer", ligesom forskellige andre digte fx af Jørgen Gustava Brandt og Lars Busk Sørensen. Jeg er ikke i tvivl om, at disse folk har evner inden for poesiens verden. Det gælder ikke mindst en mand som Ole Sarvig, som kun er repræsenteret med et enkelt digt, som til gengæld hverken er salme eller udtrykker kristendom. Lad disse ting komme med i Højskolesangbogen, hvis de ikke allerede er der! Der hører de hjemme, men ikke i en salmebog.

Perler

Selv om jeg altså er kritisk, har jeg alligevel aftalt med mine to menighedsråd, at vi vil til at bruge det nye tillæg. Der er nemlig ikke kun skidt, men også kanel i det. Og de perler, som findes i tillægget, er så værdifulde, så vi *må* synge dem for på den måde at påvirke, hvad der skal med i en kommende ny salmebog. Det gælder først og fremmest de fine salmer, som er hentet fra Hjemlandstoner, og som vi kun kan glæde os over. Tak til Niels Jørgen Kobbørsmed for din indsats her! Tænk, at kunne sætte menigheden til at synge "Han er opstanden. Halleluja", "Guds menighed er jordens største under", "Herre, jeg vil gerne takke", "Jeg løfter op til Gud min sang" og ikke mindst den herlige "Ja, engang mine øjne skal se Kongen i hans pragt"! Jeg er lige ved at sige, at det er hele

tillægget værd! Ikke mindst når der så kommer andre perler til. En række gode tekster af K.L. Aastrup, Johs. Johansen, Svein Ellingsen, Holger Lissner og en herlig salme af Einar Billing med en pragtfuld svensk folkemelodi til "Nu glæd dig i Herren, mit hjerte" (nr.768). Nævnes bør også et par engelske julesalmer, som allerede er kendt fra Hjemlandstoner: "Hør, hvor englesangen toner" og "Kom, alle kristne". Jo, der er helt klart salmer her, som *må* finde plads i en kommende salmebog!

Mange gode melodier - og nogle, der er helt umulige

Når jeg gerne vil bruge det nye tillæg, skyldes det også de mange herlige melodier, vi nu får lejlighed til at synge. Jeg har tilbragt mange timer ved klaveret i den senere tid og spillet dem alle igennem flere gange, og jeg må indrømme, at jeg ofte er blevet imponeret og glad. I den forbindelse kom jeg naturligvis til at tænke over, hvad der egentlig skal til, for at en melodi kan betegnes som god? Smag og behag er naturligvis forskellig, men jeg er overbevist om, at en god melodi - det er én, som har musikalske kvaliteter, og som samtidig "hænger ved", når den synges eller spilles. Jeg har taget mig selv i at gå og nynne melodier af Ole Schmidt, Asger Pedersen og Peter Møller for nu at nævne nogle af de nye komponister, og det er for mig at se tegn på, at de har ramt

noget af det rigtige! Samtidig er der også en række fine, gamle melodier, som er dukket op af mølposen. Ud over den svenske folkemelodi, jeg allerede har nævnt, findes der også en norsk folkemelodi fra Jæren til nr.878, "Himmelskaber, hør" (her er teksten nu ikke noget at råbe hurra for!) samt andre skønne ting fra 1500-1600-tallet. Tak for det!

Til gengæld er der også melodier, som er komplet ubrugelige - i hvert fald når det drejer sig om menighedssang. Det gælder melodier skrevet af Niels Viggo Bentzon, Willy Egmosse, Merete Wender m.fl. Med hensyn til de to sidstnævnte skal jeg gerne vedgå, at det måske er mig, der er blevet for gammel til at synge den slags moderne rytmer. Jeg kan godt mærke, at mine børn af og til har en anden smag! Men jeg forudser, at der vil komme en strøm af opsigelser fra lidt ældre kirkesangere og organister, hvis præsten forlanger, at de skal bruge disse melodier! Og gamle Ane i Kæret finder garanteret aldrig ud af det! Det *kan* bare ikke nytte noget. Der *er* sange, som udmærket kan synges i forbindelse med LUS, men som ikke gør sig hverken til morgenandagten i Københavns Domkirke eller til en morgen-gudstjeneste i Hinge kirke med 20 deltagere!

Hvornår slår en salme an?

Ja, skal det lykkes, må både tekst og melodi være vellykkede! Det er langt fra altid tilfældet i det

nye tillæg. Tag nu en tekst som Jørgen Gustava Brandts pinsesalme "Hør himmelsus i tredie time", nr. 831. Det er bestemt ikke verdens bedste salme. Der er fx et ynkeligt nødrim i 2. vers, hvor der tales om Helligåndens fællessprog, som "genoprejser hjertemodet og lutrer sjælen i et fóg."

Snefygning i forbindelse med Helligånden? Så er der sket det, at denne salme er blevet forsynet med en fremragende melodi af Ole Schmidt. Det er ikke utænkeligt, at det redder den! Måske går det på samme måde med Hans Anker Jørgensens "Du, som lader græsset gro", nr. 835. Også her er der nemlig en fin melodi, og vi ved fra vor nuværende salmebog, hvor meget den slags betyder, ligesom en god tekst kan få lov til at stå ubenyttet på grund af en tung, ufolkelig melodi. Til gengæld sker det jo også, at en rimelig god tekst bliver belemret med en melodi, som er komplet umulig. Her har Johs. Møllehave været uheldig med to Niels Viggo Bentzon-melodier, som er lige til at kassere!

Et par fine eksempler på, hvordan tekst og melodi får det hele til at gå op i en højere enhed, har vi i Johs. Johansens salme "Dommer over levende og døde", nr. 827 og Holger Lissners "Her må alle blomster dø", nr.881. I begge tilfælde hedder komponisten Asger Pedersen, og de to melodier er ikke til at stå for!

"Vorherre - teologien"

Er der perler i det nye tillæg, er der rigtignok også en del af det modsatte. Der er en masse tynd teologi, hvor der ikke er plads til talen om frelse/fortabelse, forsoning osv., men hvor opmærksomheden stort set samler sig om os! I det hele taget forekommer det mig, at "det folkekirkelige" er blevet stærkere end det bibelske. Det, jeg vil kalde "Vorherre-teologi", er kommet betydeligt mere frem end i vor nuværende salmebog, hvor det kun er Ingemann,

der plumper i den afgrund. Denne "Vorherre" - han eksisterer jo i virkeligheden slet ikke! Han nævnes jo ikke i Bibelen. Men han passer grumme godt ind i tidens tankegang. Så det er vel derfor, han nu også dukker op i så mange nye salmer? I det hele taget mangler der i uhyggelig grad bibelsk substans, men det er jo også kendetegnende for vor tid og vor tids forkyndelse!

(afsluttes i næste nummer)

FORSLAG TIL JULEGAVE

Støt Re-formatio og den højirkelige bevægelse ved at give et abonnement på Re-formatio i julegave.

NY BOG.

På Lohses Forlag er lige udkommet Poul Ulsdals bog: "I kirkekampens tegn" - med undertitlen: "Erindringer fra et præsteliv". Den er på 204 sider og koster 198,-kr.

På Re-formatio's Forlag er der udgivet både småskrifter og bøger, der også er velegnede til julegaver.

TIL KALENDEREN

LANDSKONVENT

Fra den 25. til den 27. maj 1995 afholder Fællesskabet Kirkelig Fornylse Landskonvent i Frederikssund.

KIRKELIG FAMILIELEJR

på Sundeved-Centret fra mandag den 10. til mandag den 17. juli 1994.

RETRÆTE

Bestyrelsen for Fællesskabet Kirkelig Fornylse planlægger at afholde en retræte på Hellig Kors Kloster i Lem fra søndag den 10. september om aftenen til onsdag den 13. september 1995 om formiddagen.

KONVENT FOR PRÆSTER

Fra søndag den 19. november om aftenen til mandag den 20. november 1995 til sidst på eftermiddagen er der konvent for præster i Blåhøj Præstegård.

RESERVERET POSTVÆSENET

I Re-formatio nr. 4/1994 satte redaktøren en forkert bagside på. Jeg beklager.

RE-FORMATIO

udgives af

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Ansvarshavende redaktør:

Sognepræst Knud Christensen,
Kirkegade 9, 3600 Frederikssund.

Telefon 42 31 03 39.

Redaktionsudvalg:

Pastor Poul Ulsdal,

Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.

Sognepræst Peter Østerby-Jørgensen,
Galtrup, 7950 Erslev Mors.

Stud.teol. Jais H. Tinglund,

Nørregade 54 B, 9640 Farsø.

Ekspedition:

Bladet koster 80 kr. årligt i abonnement,
for studerende 50 kr. årligt. Beløbet indbe-
tales til FKF's kasserer, bogholder Jørgen
Poulsen, Christianshavns Voldgade 43,3th.
1424 København K. Tlf. 31 57 53 16. Post-
giro 2 08 81 42.

Re-formatio's Forlag:

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE's

Forlag, Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330

Brande. Telefon 75 34 50 61.

Ekspedition og daglig ledelse:

Poul Ulsdal, Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.

Telefon 75 13 81 05. Postgiro 5 61 60 50.

Fællesskabet

KIRKELIG FORNYELSE

Formand:

Sognepræst Olav Fog, Præstegårdsvej 11,
Blåhøj, 7330 Brande. Tlf. 7534 5061

Bestyrelsen i øvrigt:

Kirketjener Kate Pedersen, Storkens Kvar-
ter 5B, 2620 Albertslund.

Sognepræst Bjørn Hansen, Vardegade 14,
2100 København Ø.

Bogholder Jørgen Poulsen, Christianshavns
Voldgade 43,3th., 1424 København K.

Sognepræst Frede Møller, Hinge Præste-
gård, 8620 Kjellerup.

Medlemmer betaler 160 kr. årligt til fælles-
skabet. Dette beløb omfatter også abonне-
ment på Re-formatio. Ægtepar 200 kr.
Studerende og pensionister betaler 100 kr.
for enkeltmedlemskab. Pensionistægtepar
120 kr.

INDHOLD - NR. 5 - DECEMBER 1994 37. ÅRGANG

<i>Schrøder, Gisela Athanasia:</i> Den østlige kirkes tro og liv	114
<i>Hansen, Sven:</i> Vore døde skal begraves	118
<i>Sloth, Erik:</i> Brød i Bibelen og i Kirken	123
<i>Møller, Frede:</i> Tillæg til Den danske Salmebog	131